

Posudek diplomové práce:

Špecifičnost' perpepcie science fiction žánru v literatúre a filme.

Autorka: Jana Žilová

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Vlastimil Zuska, CSc.

Diplomová práce je uvedena velmi užitečným přehledem jednotlivých kapitol, včetně naznačení postupu či metody, jimiž se autorka pokusila jednotlivé oblasti svého bádání (analýza pojmu autora v literatuře a filmu; problémy spojené s vymezením úlohy či funkce žánru v rámci literatury a především filmu; vymezení žánru science-fiction) propojit. Cíle práce jsou v úvodu stanoveny následovně: 1) vypíchnout problematické uzly, specifické body (jejich průniky), aspekty sci-fi, „vztahující se na percepci, a to percepci, která se váže na sci-fi ve filmu a v literatuře“; 2) učinit nahlédnutelnými „aspoň některé uzliny a úběžníky napojující se na problematiku“; a 3) „uvést vlastní náhled, postřehy, inovativní doplnění, extenze a syntézy“ (s. 7). Vzhledem k tomu, že současnou teoretickou produkci reflektující žánr sci-fi ve filmu a v literatuře nesleduji, pokusím se předkládanou práci posoudit především na základě těchto otevřeně formulovaných záměrů.¹

I. a II. část část: „Literární žánr“ a „Filmový žánr“.

První a druhá část tvoří, nebo se alespoň domnívám, že jsou tak zamýšleny, rozvrh teoretického pozadí, na jehož základě by měly kontury či „specifičnost“ žánru sci-fi a jeho percepcie vystoupit s co největší zřetelností. Autorka tak velmi prozíravě postupuje od obecnějších úvah týkajících se otázky obsaženosti autora/čtenáře-diváka v literárním (filmovém) díle, žánru a vztahu literatury a filmu, čímž postupně shromažďuje pro svůj úkol – potřebný výrazový aparát či splétá, podle jejích vlastních slov, „účeloslovná pozadí“. Co se týče metody, je v této fázi celého podniku velmi sympatické postupné obohacování a rozšiřování komplexity zkoumaného pole, a to postupnou konfrontací explanační síly jednotlivých uvažovaných přístupů právě s problematičností zkoumaného pole. V souvislosti s tímto postupem se ukazuje jako velmi opodstatněná kritická reflexe modelů upřednostňujících neměnné, ustálené či opakující se prvky žánrových konfigurací a preference modelů akcentujících procesualitu, a tedy schopných vyrovnat se s nestabilní povahou pole filmové (ale i literární) produkce. Nicméně již doplňková kapitola druhé části týkající se žánrového vymezení *filmového scénáře* působí poněkud rozbíhavým či odstředivým dojmem. Ačkoli dobře rozumím tomu, jak je toto téma zajímavé pro onen prostor překryvu mezi filmem a literaturou, a tuším skrytou, avšak zásadní roli tohoto „žánru“ v rámci filmové produkce, jeho souvislost s vymezením specifičnosti percepcie žánru sci-fi mi ve struktuře celé práce unikla.

¹ V první části, kde autorka argumentuje proti pojetí, které zdůrazňuje roli *autorské intence* v rámci recepcie díla (Hirsch) by možná bylo přínosné zmínit klasiku anti-intencionalistické argumentace (*Intentional Fallacy*, Beardsley/Wimsatt) a dále zvážit znovuoživení pojmu autorské intence v rámci diskuse kolem vlivného článku *Kategorie umění* Kendalla L. Waltona (jehož zmiňuje autorka později).

III. část: „Filmová adaptace: Přechod z literárního žánru do filmového“.

V části třetí autorka plně vstupuje na půdu současné naratologie a svou pozornost věnuje především (nejen) pro svou práci nosnému rozlišení „příběhu“ a „diskursu“ (Chatman – *story* a *discourse*; popř. Genette – *histoire, recit, discourse*). To jí dovoluje poukázat na přítomnost dvou nezávislých časových rovin (*čas příběhu/čas diskursu*), mezi nimiž se otevírá prostor, jenž zakládá možnost, řečeno s Aristotelem, „skládání dějů“ či „dějových zápletek“ (*Poetika*, 1447a; v Chatmanově i Genettově smyslu *příběhů*), a tedy i možnost uspořádávání či skládání zápletek nových, inovativních, stručně řečeno jiných, než na jaké jsme zvyklí. Propojíme-li tento vhléd s tématy, o nichž autorka mluví v předchozích kapitolách, především s potencialitou takového „nového uspořádání“ vzhledem k rekonfiguraci celého žánrového pole (s. 26–27) a s rolí či vlivem žánrového zařazení na konstituci samotného významu a hodnoty díla v průběhu recepce, ukazuje se i jistá výjimečnost žánru sci-fi. Málokterý z ustavených žánrů totiž skýtá takové možnosti, pokud jde o přijatelnost narušování časové posloupnosti v rámci imaginativně intendovaného světa příběhu, což autorka dokládá na řadě příkladů (s. 43–44) (aniž bych chtěl tvrdit, že tyto filmy spadají do žánru sci-fi (srv. s. 61–62 této práce), připomněl bych jen, jakým způsobem dovolil (mj.) tento fakt dosáhnout vysokých uměleckých kvalit Terryu Gilliamovi ve *Dvanácti opicích* (1995) a především Chrisei Markerovi v předloze ke Gilliamovu filmu, v *Rampě* (1962)).

Podstatnou část této kapitoly tvoří autorčina kritická prezentace komparativní analýzy obou oblastí, filmu i literatury, z díla již zmiňovaného Seymoura Chatmana. Téma vztahu a komparace možností, prostředků atd., jež tyto dva druhy lidských aktivit (vizuální/básnická či literární tvorba) využívají, je tradičním motivem estetických zkoumání od Aristotelovy *Poetiky* přes Lessingova *Láokoónta* až dodnes. Opět se jedná o detailně vytvořenou půdu, na níž lze jistě pro samotný účel práce vystavět mnohé. Autorka tuto možnost svým způsobem využívá ve čtvrté části v souvislosti s Tarkovského adaptací Lemova románu *Solaris* (s. 94).

Části IV. a V.: „Science Fiction“ a „Hraniční situace – hraniční komunikace“.

V části čtvrté se autorka detailně a na základě relevantních odborných pramenů věnuje samotnému žánru sci-fi. Zavádí pojem *encyklopedie* jako soubor širokého arzenálu vědomostí osvojených na základě důkladné a rozvinuté orientace na poli diskutovaného žánru. „Rostoucí encyklopedie žánru“ je pak spolu s „rozšiřujícím se estetickým horizontem“ identifikována jako spoluurčující faktor recipienta *science fiction* (s. 66). Autorka velmi správně uvádí, že rostoucí encyklopedie „nutně nerozšiřuje“ estetický horizont tohoto recipienta. Vyvstává zde tedy očekávatelná a zajímavá otázka, za jakých podmínek, či *kdy* „rostoucí encyklopedie fikčního světa *science fiction*“ estetický horizont rozšiřuje a kdy nikoli? Její zodpovězení by snad mohlo osvětlit specifičnost *estetické* percepce žánru *science fiction*.

Tato část dále obsahuje, jak autorka předesílá na začátku, prezentaci řady různě pojímaných rozlišení uvnitř žánru *science fiction*, a do značné míry je tak naznačen i určitý vývoj či dějiny této oblasti. Z této části bych ještě vyzdvihl 1) pasáže týkající se dynamiky estetické normy (Mukařovský), které jsou ve velmi zajímavém postavení k autorčiným ostatním poznámkám o dynamické povaze žánrového pole; 2) zkoumání hranic žánru sci-fi na jeho styčné ploše s žánrem hororu. Oba úseky obsahují řadu zajímavých, autentických postřehů, ovšem v jakémsi jednovrstvém řazení, obsahujícím, nutno dodat, časté zpětné osvětlující odkazy k již řečenému.

V páté, završující části autorka pomocí pěti pojmů propojuje výsledky svého dosavadního zkoumání. Těmito pojmy jsou: v předcházející části zavedený pojem „encyklopedie“, opět již využívané pojmy „interžánrovosti“ a „intertextuality“, několikrát avizovaný klíčový pojem „tolerance k víceznačnosti“, a pojmová dvojice „hraniční situace“ a „hraniční komunikace“. Všechny pojmy zvýrazňují to nejdůležitější z dosavadního textu a zvláště v případě posledních dvou (resp. tří) propojují některé, v celé práci explicitně nepropojené celky (problematika estetické normy, otázka podmíněnosti percepce, statut fikčních světů, proměnlivost žánrového pole aj.). Předpokládám, že z této *shrnující* části bude autorka vycházet při obhajobě.

Zaměřil jsem se ve svém posudku na pasáže a problémy, které považuji buď za klíčové, zajímavé nebo problematické. Řadu rozvinutí, odvětvení a znásobených potvrzení, které autorka uvádí, jsem pro stručnost pominul, a mohou tedy zaznít v rámci obhajoby. Celá práce svědčí jak o značné orientaci v samotné literární i filmové *science fiction*, tak rovněž o důkladném zpracování příslušné teoretické reflexe. Pokud jde o cíle práce, pak 1) problematické uzly, specifické body a jejich průniky, i aspekty sci-fi byly jednoznačně „vypíchnuty“; a 2) v práci je možné nahlédnout mnohé „úběžníky a uzliny“ související s problematikou. Pokud jde o přítomnost 3) „vlastních náhledů, postřehů, inovativních doplnění, extenzí a syntéz“, je opět třeba potvrdit, zvláště dojdeme-li až k páté části, že je v diplomové práci nalezneme, a to někdy až v nadměrném množství. (Zůstává ve mně jediná pochybnost, zdali se specifičnost percepce žánru *science fiction* tak, jak je formulovaná v posledním odstavci celé práce (s. 138), nevztahuje na hodnotné umění vůbec, čímž by se ovšem hledaná specifičnost poněkud začala rozplývat.)

Diplomovou práci Jany Žilové jednoznačně doporučuji k obhajobě a ve srovnání s pracemi, s nimiž jsem měl možnost se prozatím seznámit, navrhuji známku **velmi dobře**.

